

กรมศึกษาธิการ

ปาฏิหาริย์सानใจ

พระไพศาล วิสาโล

ฉลาดทำใจ

พระไพศาล วิสาโล

เรียบเรียง

๒๐๘ หน้า

๙๙ บาท

ฉลาดทำบุญ

พระราชชายา วรธมโม และ

พระไพศาล วิสาโล

เรียบเรียง

๑๑๒ หน้า

๖๐ บาท

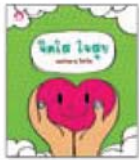

จิตใส ใจสุข

พระไพศาล วิสาโล

และ ภาวิน

๑๕๐ หน้า ๙๕ บาท

เติมชีวา ให้ชีวิต

พระไพศาล วิสาโล

๑๖๐ หน้า ๘๐ บาท

เล่มละ ๑๕ บาท (จัดส่งฟรี)

๓๐ วิธีทำบุญ, สอนลูกทำบุญ, ฉลาดทำใจ
สุขส่วนกระแส, ใสบาตรให้ใต้น้ำ,
ความสุขที่ปลายจมูก, ธรรมะในงาน ธรรมะในใจ,
ความสุขที่แท้, เติมเติมชีวิตด้วยจิตอาสา

คู่มือ การช่วยเหลือผู้บงการระยะสุดท้ายด้วยวิธีแบบพุทธ, พรวันใหม่ ชีวิตใหม่,
เจอทุกข์ ใจไม่ทุกข์, อยู่ทุกที่...ก็มีสุข, สังฆทานการเจือจางสังคัม,
ชีวิตเปี่ยมมิตร จิตเปี่ยมสุข

บุคคลหรือองค์กรใดสนใจเผยแพร่หนังสือเพื่อแจกจ่ายวัด ห้องสมุด โรงเรียน
เด็กและเยาวชน หรือใช้ในเทศกาลงานพิธีต่างๆ งานสาธารณกุศลอื่นๆ
สอบถามรายละเอียดได้ที่ **เครือข่ายพุทธิกา**

ปาฏิหาริย์สานใจ

พระไพศาล วิสาโล

ปาฏิหาริย์สามใจ

พระไพศาล วิสาโล

เลขมาตรฐานสากล ๙๗๘-๖๑๖-๗๗๕๕-๒๐-๕

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : พฤศจิกายน ๒๕๕๗

จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ราคา ๑๕ บาท

สันติ-สงบ-เย็น

ภาพประกอบ / จัดรูปเล่ม

จัดพิมพ์โดย เครือข่ายพุทธิกา

๔๕/๔ ซ.อรุณอมรินทร์ ๓๙ (เหล้าลาดดา)

ถ.อรุณอมรินทร์ แขวงอรุณอมรินทร์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๘๘๒-๔๓๘๗, ๐-๒๘๘๒-๔๙๕๒,

๐-๒๘๘๖-๐๘๖๓, ๐๘๑-๖๕๘-๗๒๔๑

โทรสาร ๐-๒๘๘๒-๕๐๔๓

E-mail : b_netmail@yahoo.com

www.budnet.org

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ หจก.สามลดา

สนใจสนับสนุนการพิมพ์เผยแพร่ กรุณาติดต่อ

เครือข่ายพุทธิกา

สายด่วนให้คำปรึกษาทางใจผู้ป่วยระยะสุดท้าย

โทรศัพท์ ๐๘๖-๐๐๒๒-๓๐๒

คำปรารภ

ในใจของเราทุกคนมีพลังอันยิ่งใหญ่
ได้แก่ ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ และ
ความดีงาม พลังดังกล่าวไม่เพียงนำความสุข
มาหล่อเลี้ยงใจเรา หากยังขับเคลื่อนชีวิต
ของเราให้ก้าวข้ามความทุกข์และอุปสรรค
นานัปการ พลังแห่งความดีงามแม้ไม่สามารถ
เปลี่ยนโลกภายนอกได้เหมือนพลังแห่ง
กล่อมเนื้อ แต่ก็สามารถก่อให้เกิดความ
เปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง
นั่นคือเปลี่ยนศัตรูให้กลายเป็นมิตร เปลี่ยน
ความบาดหมางให้กลายเป็นการคืนดี

เป็นเพราะผู้คนไม่ตระหนักถึงพลัง
ดังกล่าว จึงปล่อยให้ความโกรธเกลียด
ขับเคลื่อนจิตใจ เมื่อถูกกระทำก็ตอบโต้
ด้วยกำลัง พยายามเอาชนะผู้อื่นด้วยอำนาจ
หรือความรุนแรง ผลก็คือ อยู่ร้อนนอนทุกข์
เพราะถูกความโกรธเกลียดเผาผลาญใจ ขณะ
เดียวกันความขัดแย้งก็ลุกลามบานปลาย

เกิดการจ้องแหวเป็นวัฏจักรไม่รู้จบ โลก
ทั้งโลกร้อนรุ่มก็เพราะเหตุนี้

เมื่อใดก็ตามที่เรานำพลังแห่งความดี
ออกมา ปาฏิหาริย์จะบังเกิด ความบาดหมาง
จะแปรเปลี่ยนเป็นมิตรภาพ ความสูญเสีย
จะกลายเป็นพลังสร้างสรรค์ เป็นปาฏิหาริย์
ที่สานใจผู้คนให้เป็นหนึ่งเดียว อีกทั้งสานใจ
ตนเองมิให้แตกร้าวเพราะความอาฆาต
พยาบาท

บทความทั้งสี่ในหนังสือเล่มเล็กๆ นี้
เคยตีพิมพ์ในที่อื่นมาก่อนแล้ว ในการพิมพ์
ครั้งใหม่นี้ได้จัดทำรูปเล่มให้น่าอ่านมากขึ้น
และมีเนื้อหาที่สืบเนื่องเชื่อมโยงกัน หวังว่า
หนังสือเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้อ่านได้พบกับ
ปาฏิหาริย์ที่เราทุกคนสามารถบันดาลให้
เกิดขึ้นได้

พระไพศาล วิสาโล
๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๗

อย่าปล่อยใจให้มืดมิด

มีเรื่องเล่าว่า ชายผู้หนึ่งเดินคอตกอยู่บนสะพานสูง เมื่อถึงกลางสะพานเขาก็หยุด แล้วก็ลงมาลงสายน้ำเชี่ยวเบื้องล่าง ขณะที่กำลังครุ่นคิดอยู่พักใหญ่ ก็สังเกตเห็นหญิงสาวผู้หนึ่งเดินร้องไห้ร้องไห้แล้วมายืนเกาะราวสะพานไม่ไกลจากเขาเท่าไร พอเธอทำท่าจะป็นขึ้นราวสะพาน เขาก็รีบวิ่งไปอุ้มตัวเธอเอาไว้

หญิงผู้นี้ตั้งใจจะฆ่าตัวตาย เธอเพิ่งถูกชายคนรักทิ้งไปหลังจากรู้ว่าเธอตั้งครรภ์ได้ ๒ เดือน เขาจึงปลอบใจเธอว่า ชีวิตนี้ยังมีหวัง คนเราถ้าไม่ย่อท้อต่อชีวิต ย่อมพบกับความสมหวังในที่สุด ไม่มีใครที่จะล้มเหลวไปได้ตลอด

เธอฟังแล้วก็กลับมีกำลังใจอีกครั้ง เธอขอบคุณเขามากที่ทำให้เธอได้คิด จากนั้นก็เดินหายลับไป

ชายผู้นั้นกลับมายืนนิ่งอยู่กลางสะพานอีกครั้ง เขาเหม่อลอยอยู่พักใหญ่ จากนั้นเหตุการณ์ก็เกิดขึ้นเร็วกว่าที่ใครจะคาดคิด เขาปีนราวสะพานแล้วทิ้งร่างจมหายไปในสายน้ำเขียว

มีผู้พบจดหมายลาตายของเขาในบ้านพัก เขาขอโทษพ่อแม่และภรรยาที่ตัดสินใจคิดสั้น อนาคตของเขาหมดสิ้นแล้วเพราะธุรกิจล้มละลาย เป็นหนี้หลายสิบล้าน อยู่ไปก็ไร้ประโยชน์

เรื่องนี้เป็นเรื่องเล่า แต่ก็สะท้อนความจริงบางอย่างของมนุษย์ เมื่อเห็นใครประสบปัญหาชีวิต เราสามารถแนะนำเขาได้ว่าควรทำใจอย่างไร แต่หากปัญหานั้นเกิดขึ้นกับเราเอง เรากลับช่วยตัวเองไม่ได้เลย เช่นเดียวกับชายในเรื่องที่พูดเตือนใจให้หญิงสาวมีความหวังกับชีวิตจนเลิกฆ่าตัวตาย แต่เขาเองกลับไม่สามารถทำเช่นนั้นกับตัวเองได้

อย่าว่าแต่เรื่องนักหนาสาหัสจนคิดฆ่าตัวตายเลย แม้แต่เรื่องที่เบากว่านั้นก็เหมือนกัน เวลาลูกทำเงินหายไม่ก็รื้อยบาท เราสามารถปลอบใจลูกได้ว่า เงินทองเป็นของนอกกาย ดีที่ไม่หายมากกว่านั้น ฯลฯ แต่พอเงินของเราหายเอง กลับเสียตายและเสียใจเป็นวันๆ เวลาเพื่อนเศร้าโศกเสียใจเพราะสูญเสียคนรัก เราแนะนำเพื่อนได้ทันทีว่า ทำใจเถิด ชีวิตนี้ไม่เที่ยงทุกคนเกิดมาแล้วก็ต้องตาย เขาไปดีแล้ว ฯลฯ แต่พอเราสูญเสียคนรักบ้าง กลับเศร้าซึมไม่เป็นอันกินอันนอน

เหตุใดเมื่อประสบปัญหากับตัวเอง เราจึงไม่สามารถสอนตัวเองได้ ทั้งๆ ที่รู้ว่า จะแนะนำคนอื่นได้อย่างไรหากประสบปัญหาอย่างเดียวกัน คำตอบน่าจะเป็นเพราะว่าอารมณ์ต่างๆ ครอบงำใจเราจนไม่สามารถคิดอะไรออกได้ คนเรานั้นจะมีปัญญาต่อเมื่อจิตใจแจ่มใส สามารถคิดหาเหตุผลดีๆ ได้ แต่เมื่อใดที่จิตใจนั้นถูกอารมณ์ฝ่ายลบ เช่น ความโกรธ ความเศร้า ความหดหู่ครอบงำ ก็จะตกอยู่ในภาวะ “มืดแปดด้าน” คือคิดอะไรไม่ออกใช้แต่เท่านั้นบ่อยครั้งยังไม่สามารถรับฟังคำแนะนำที่มีเหตุผลจากใครๆ ได้เลย เปรียบเสมือนแก้วที่เต็มไปด้วยน้ำขุ่นเติมน้ำใสเข้าไปก็ล้นออกมาหมด

ดังนั้นคิดเก่งหรือรู้มากอย่างเดียวย่อมไม่พอ แต่จะต้องรู้จักเท่าทันอารมณ์ของตัวเอง ไม่เช่นนั้นก็จะถูกอารมณ์เหล่านั้นครอบงำจนคิดไม่ออก หรือเอาความรู้ที่มีอยู่มาใช้แก้ปัญหาของตัวเองไม่ได้ เข้าทำนอง “ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด”

น้อยคนนักที่จะรู้เท่าทันอารมณ์ของตัวเอง เพราะคนส่วนใหญ่มักสนใจสิ่งนอกตัวมากกว่าจะรู้จักตนเอง ดังนั้นการมีเพื่อนที่คอยแนะนำ ให้กำลังใจ หรือเรียกสติของเรากลับคืนมาเป็นสิ่งสำคัญ บ่อยครั้งเราก็ไม่ได้ต้องการคำแนะนำที่ฉลาดหลักแหลม แค่ความเข้าใจจากเพื่อนก็มีความหมายอย่างยิ่งแล้ว

ขอเพียงแค่ความเข้าใจหรือความเห็นใจกันเท่านั้น ปาฏิหาริย์ก็สามารถเกิดขึ้นได้ หรืออย่างน้อยก็ทำให้เรื่องจริงจบลงอย่างงดงามยิ่งกว่าเรื่องเล่าข้างบน

เมื่อเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมา หนุ่มรัสเซียผู้หนึ่งตัดสินใจฆ่าตัวตาย หลังจากสูญเสียแฟนสาวเนื่องจากอุบัติเหตุ แต่ขณะที่เขากำลังจะกระโดดสะพาน ก็เห็นหญิงสาวผู้หนึ่งเตรียมจะทำอย่างเดียวกัน เธอหมดหวังกับชีวิตเพราะนอกจากท้องไม่มีพ่อแล้วยังถูกครอบครัวขับไล่ ชายหนุ่มจึงเข้าไปห้ามหญิงสาว หลังจากปลอบโยนและให้กำลังใจตลอดคำคืน ทั้งคู่ก็ตกหลุมรักและปลงใจแต่งงานกัน

การได้เห็นความทุกข์ของกันและกัน สามารถเปิดใจให้เราเห็นใจกัน จนสามารถขับไล่ความหดหู่สิ้นหวังไปจากใจได้ トラบไตที่ไม่ปล่อยใจให้อารมณ์ครอบงำจนมืดมิด ชีวิตย่อมมีทางออกได้ในที่สุด

ชนะใจด้วยความดี

ถ้าคุณเจอคนขี้โกง คุณจะทำอะไร
หากเขามาขอเงินคุณหรือคิดจะหาประโยชน์
จากคุณอยู่เสมอ

เป็นธรรมดาที่คุณจะตอบปฏิเสธหรือ
บ้ายเบี่ยง เรื่องอะไรจะยอมให้เขาโกงคุณ
เอาเงินไปช่วยเหลือคนที่เดือดร้อนยิ่งจะ
ดีเสียกว่า

แต่ “พรชัย” คิดอีกแบบหนึ่ง

วันหนึ่งเพื่อนมาขอสินค้ำราคาพร้อมหมิ่นจากร้านของเขาไปขาย พร้อมกับยืนยันว่าพรุ่งนี้จะเอาเงินมาจ่าย เขารู้ดีว่าเพื่อนคนนี้นิสัยไม่ซื่อ แต่ก็ยอมให้สินค้ำแก่เขาไปแล้วเขาก็หายตัวไปอย่างที่คาดไว้

หนึ่งเดือนต่อมา พรชัยพบเพื่อนคนนี้โดยบังเอิญ เขาตกใจมาก ขอโทษที่ผิดนัดพร้อมกับแก้ตัวว่า เขากำลังมีปัญหาการเงินเนื่องจากบิดาป่วยหนัก แทนที่พรชัยจะคาดคั้นกลับตอบว่า “ไม่เป็นไรหรอก เราเข้าใจคุณดี ถ้าคุณมีคุณก็คงเอามาจ่ายคืนเราแล้วละ คนอย่างคุณเป็นคนมีศักดิ์ศรี เงินแค่นี้ไม่โกงเราหรอก” แล้วพรชัยก็ถามถึงอาการของบิดาของเขา จากนั้นก็ควักเงินพันบาทหยัดใส่มือ พร้อมกับบอกว่าฝากให้ช่วยซื้อผลไม้และสิ่งจำเป็นให้แก่บิดาของเขาด้วย

คืนนั้นเขามาหาพรชัย ไม่ได้มาเพื่อคืนเงิน แต่มาขอเบิกสินค้ำจากร้านของเขาอีก พร้อมกับยืนยันมั่นเหมาะว่าจะเอาเงินมาส่งในวันรุ่งขึ้น แต่ก็ไม่ได้มาตามนัดเช่นเคย เขาดูเหมือนจะได้ใจเพราะหลังจากนั้นก็ยังทำเช่นนี้อีกสามครั้ง แต่พรชัยก็ให้ของแก่เขาไปทุกครั้ง โดยไม่เคยบ่นหรือด่าเขา แถมยังฝากเงินไปให้บิดาเขาน้อ

ครั้งสุดท้ายที่มาเบิกของ เขาถึงกับอึ้งมองหน้าพรชัยด้วยความซาบซึ้งใจ แล้วบอกพรชัยว่า “คุณคือเพื่อนที่ดีที่สุดในชีวิตของผม” แล้วเขาก็จากไป หลังจากนั้นไม่นานเขาก็พากเพียรหาเงินมาจ่ายพรชัยจนครบ ไข่แต่เท่านั้นยังหาลูกค้ำมาให้เขาอีกมากมาย กลายเป็นว่าเขาได้ผลตอบแทนกลับคืนมามากกว่าที่เสียไป พรชัยเล่าว่านับแต่นั้นเขาไม่เคยถูกเพื่อนคนนี้อัดโกงอีกเลย

คนที่มีนิสัยคดโกงย่อมรู้สึกกระหายใจ หากสามารถหลอกคนได้สำเร็จ เขาอาจไม่รู้สึกละอายเพราะคิดว่านี่เป็นเรื่องการชิงไหวชิงพริบ แต่ความรู้สึกของเขาจะเปลี่ยนไปเมื่อเจอคนที่มีน้ำใจกับเขา ไว้เนื้อเชื่อใจเขา สิ่งที่พรชัยทำกับเพื่อนผู้คดโกง ดูเหมือนจะทำให้ฝ่ายหลังได้ใจ แต่ในที่สุดพรชัยต่างหากที่เป็นฝ่าย “ได้ใจ” ของเพื่อน

หลังจากที่หลอกหลวงมาได้หลายครั้ง ในที่สุดเขาก็แพ้ความดีของพรชัย แต่ถ้ามองให้ลึกลงไป ชัยชนะได้เกิดขึ้นแล้วในจิตใจของเขา เขาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ก็เพราะความดีในใจเขาสามารถเอาชนะความชั่วร้ายภายในได้ คนทุกคนย่อมมี

ความดีอยู่ในจิตใจ แต่สาเหตุที่บางคนทำความชั่ว ก็เพราะความดีนั้นไม่มีพลังเพียงพอ ความชั่วร้ายซึ่งมีพลังเหนือกว่า จึงสามารถบงการให้เขาทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง แต่เมื่อใดก็ตามที่ความดีในใจนั้นมีพลังก็สามารถกำราบความชั่วร้าย ส่งผลให้เขาเปลี่ยนมาทำความดีได้

จะว่าไปสิ่งที่พรชัยทำก็คือการปลุกกระตุ้นความดีในใจเพื่อนให้กลับมามีพลังจนสามารถมีชัยเหนือความเห็นแก่ตัวในใจเขาได้ แต่แทนที่จะเป็นการกระตุ้นด้วยคำพูด พรชัยกระตุ้นด้วยการทำความดี มีน้ำใจกับเขาอย่างไม่ย่อท้อ

จะทำอย่างพรชัยได้ต้องมีศรัทธาในความดี ทั้งความดีที่ทำต่อผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ และความดีที่มีอยู่ในใจของผู้นั้น ขณะเดียวกันก็ต้อง “ใจถึง” ด้วย คือไม่เสียดายเงินที่สูญหายไป พูดอีกอย่างคือ ถ้าถ้าที่จะเป็นฝ่ายเสียเปรียบ

มิใช่แต่คนคดโกงเท่านั้น แม้แต่คนที่มั่งร่ำรวย ก็ยังอ่อนไหวต่อความดีที่ได้รับจากอีกฝ่าย

ไม่กี่วันหลังจากเกิดเหตุการณ์นองเลือด ๑๙ พฤษภาคม คนเสื้อแดงกลุ่มหนึ่งได้ตอบโต้ด้วยการพยายามเข้าไปบุกเผาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดยโสธรซึ่งมีความใกล้ชิดกับสันติ-อโศก ด้วยความเข้าใจว่าเป็นพวกเสื้อเหลือง

ชาวบ้านในชุมชนนั้นแทนที่จะแจ้งตำรวจหรือระดมคนมาต้อนผู้บุกรุกกลับเข้าไปพูดคุยด้วย แล้วสอบถามว่า “นี่มากันเยอะแยะ กินอะไรมาหรือยังคงจะเหนื่อย รอสักครู่จะทำการช่วยเหลือ” จากนั้นก็ทำก๊วยเตี๋ยวเลี้ยงเป็นการใหญ่

กลุ่มคนเสื้อแดงนึกไม่ถึงว่าจะเจอการต้อนรับแบบนี้ จึงชะงัก แทนที่จะบุกเผาก็รอกินก๊วยเตี๋ยวแทน เมื่อกินเสร็จ ก็แยกย้ายกลับไป ชุมชนแห่งนั้นจึงรอดพ้นจากการถูกเผาทำลาย

เวลาคิดจะเอาชนะผู้อื่น ผู้คนส่วนใหญ่ มักนึกถึงการใช้กำลังที่เหนือกว่า ดีกว่านั้นก็คือเอาชนะด้วยเหตุผล แต่ไม่มีชัยชนะใดที่ยั่งยืนและประเสริฐกว่าการชนะใจด้วยความดี

ดึงความดีงาม ออกมาจากใจ

คุณเป็นคนหนึ่งใช่ไหมที่เคยทำ
กระเป๋าสเงินหาย จำได้หรือไม่ว่ากี่ครั้งที่คุณ
ได้กระเป๋าสเงินคืน สำหรับคนที่อยากได้คืน
มากๆ มีวิธีหนึ่งช่วยให้คุณมีโอกาสได้คืน
มากกว่าเดิม นั่นคือใส่ภาพทารกกำลังยิ้ม
น่ารักไว้ในกระเป๋านั้นด้วย เห็นชัดมากเท่าไร
ก็ยิ่งดีมากกว่านั้น ในบางประเทศพบว่า
หากทำเช่นนั้น เจ้าของมีโอกาสได้กระเป๋าส
คืนเพิ่มขึ้นถึง ๓๐ เปอร์เซ็นต์ ดูเหมือนว่า
ยังไม่เคยมีการทดลองดังกล่าวในประเทศไทย
แต่ก็เชื่อว่าภาพทารกยิ้มหวานจะช่วย
ให้คุณมีโอกาสได้คืนมากกว่าเดิมอย่าง
แน่นอน

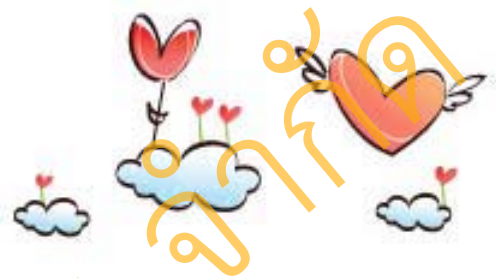
ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น? เหตุผลอาจจะ
เป็นเพราะว่าคนที่เก็บกระเป๋าเงินได้ เมื่อ
เห็นภาพเด็กทารกน่ารัก ก็อดคิดไม่ได้ว่า
เจ้าของกระเป๋าเป็นคนรักลูกรักครอบครัว
ดังนั้นจึงเกิดความรู้สึกดีต่อเจ้าของกระเป๋า
ทำให้เกิดความเห็นใจ และอยากช่วยเหลือ
เจ้าของกระเป๋า แม้จะต้องเสียเวลาหาทาง
ส่งกระเป๋าคืนให้แก่เจ้าของก็ยอมทำ

แต่เหตุผลที่สำคัญกว่าน่าจะเป็น
เพราะว่า ภาพนั้นมีผลโดยตรงต่ออารมณ์
ความรู้สึกของผู้พบกระเป๋า โดยไม่เกี่ยวกับ
ภาพลักษณ์ของเจ้าของกระเป๋าเลย ภาพ
ทารกน่ารักและยิ้มหวานนั้น ใครเห็นก็
รู้สึกดี เพราะมันได้กระตุ้นหรือดึงเอาความ
รู้สึกเอื้ออาทรออกมาจากจิตใจของเขา
สำหรับหลายคน ความรู้สึกดีที่เกิดขึ้นนั้น
มีพลังมากพอที่จะบดบังหรือเอาชนะความ
เห็นแก่ตัวในใจเขาได้ ความคิดที่จะเก็บ
เป็นสมบัติของตัวเอง จึงเปลี่ยนเป็นความ
ปรารถนาที่จะส่งคืนเจ้าของ

คนเรานั้นไม่ได้มีแต่ความเห็นแก่ตัวเท่านั้น หากยังมีความเอื้ออาทร ปราบปราม และเห็นอกเห็นใจผู้อื่นด้วย จะเรียกว่าเรามีทั้งความเห็นแก่ตัวและคุณธรรมอยู่เคียงคู่กันก็ได้ การที่ใครสักคนทำความดีนั้น ไม่ใช่เพราะเขาไม่เห็นแก่ตัว แต่เป็นเพราะคุณธรรมในใจเขามีพลังมากกว่า ในทางตรงข้ามคนที่ทำความชั่ว ก็ไม่ใช่เพราะเขาไม่มีความดีอยู่ในตัวเลย หากเป็นเพราะความดีนั้นไม่มีพลังมาก จึงถูกความเห็นแก่ตัวหรืออารมณ์อกุศลครอบงำ อย่างน้อยก็ในชั่วขณะนั้น มองในแง่นี้เราทุกคนจึงมีโอกาสที่จะทำสิ่งดีงามหรือความเลวร้ายได้เสมอ อยู่ที่ว่าขณะนั้นอะไรมีพลังมากกว่ากันระหว่างความเห็นแก่ตัวกับคุณธรรม

ความเห็นแก่ตัว กับ คุณธรรม อะไรมีพลังมากกว่ากัน ขึ้นอยู่กับว่า เราบ่มเพาะหรือหล่อเลี้ยงอะไรมากกว่า หากเรานึกถึงแต่ตัวเอง จะทำอะไรก็คิดแต่ว่า “ทำแล้วฉันจะได้อะไร” ความเห็นแก่ตัวย่อมเติบโตใหญ่และครอบงำจิตจนกลายเป็นนิสัย แต่หากนึกถึงผู้อื่นหรือส่วนรวมอยู่เป็นนิจ จะทำอะไรก็ใคร่ครวญก่อนว่า “ทำแล้วจะเกิดผลอย่างไรต่อส่วนรวม” คุณธรรมโดยเฉพาะความเสียสละและความรับผิดชอบส่วนรวมก็เจริญงอกงามในใจ